

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แม่น้ำกวังเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญของจังหวัดลำพูน เป็นแม่น้ำที่ไหลผ่านเขตเทศบาลเมืองลำพูน ประชาชนได้ใช้น้ำจากแม่น้ำกวังเพื่อการอุปโภคบริโภค และเกษตรกรรม ขณะเดียวกันการนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือใช้ประโยชน์จากแม่น้ำกวังในการผลิตน้ำประปาให้กับโรงงานอุตสาหกรรม นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งรองรับน้ำเสียที่ปล่อยออกมาจากโรงงาน ด้วยเหตุดังกล่าวทำให้แม่น้ำกวังประสบปัญหาคุณภาพน้ำอยู่ในเกณฑ์ต่ำ จากรายงานการตรวจวัดคุณภาพน้ำของแหล่งน้ำในเขตภาคเหนือ โดยกรมโรงงานอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรมในปี 2537-2538 (ศูนย์วิเคราะห์และสารมลพิษอุตสาหกรรมภาคเหนือ, 2538) และกรมควบคุมมลพิษ กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม ในปี 2540 พบว่า คุณภาพของน้ำในแม่น้ำกวังอยู่ในเกณฑ์ไม่ค่อยดี คือมีปริมาณค่าออกซิเจนละลายในน้ำต่ำ และคุณภาพน้ำลดลงต่ำลงเรื่อย ๆ (สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม, 2541)

สาเหตุที่ทำให้แม่น้ำกวังมีคุณภาพน้ำต่ำลงจนเกิดปัญหาน้ำเสีย ส่วนหนึ่งมาจากการขยายตัวของชุมชน (สุรีย์ บุญญานุกพงศ์, 2541) อีกส่วนหนึ่งมาจากการพัฒนาอุตสาหกรรมในเขตการนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ จังหวัดลำพูน ที่ขาดมาตรการในการควบคุมระบบการบำบัดน้ำเสียที่มีประสิทธิภาพของการนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ ทำให้น้ำเสียที่ผ่านการบำบัดและปล่อยลงสู่แม่น้ำกวังอยู่ในเกณฑ์ต่ำกว่ามาตรฐานของน้ำผิวดิน อีกสาเหตุหนึ่งที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นเหตุแห่งปัญหา คือ การพัฒนาประเทศตามแผนการพัฒนาศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) ที่กำหนดให้มีการกระจายการพัฒนาอุตสาหกรรมไปสู่ภูมิภาคต่างๆ ก่อให้เกิดการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมในภูมิภาคต่าง ๆ โดยขาดการวางแผน การควบคุมคุณภาพระบบการจัดการโรงงานอุตสาหกรรมที่ชัดเจน ทำให้เกิดปัญหามลพิษในเขตนิคมอุตสาหกรรมขึ้น และในเขตนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ จังหวัดลำพูน เป็นแหล่งหนึ่งที่ตั้งปัญหาน้ำเสียส่งผลกระทบต่อชาวบ้านที่อยู่โดยรอบนิคมอุตสาหกรรม ที่ใช้ประโยชน์จากแม่น้ำกวัง ได้แก่ บ้านศรีบุญยืน บ้านวังทอง บ้านช่างฆ้อง บ้านเวียงยอง บ้านหลวย จนถึงบ้านศรีเมืองอยู่ ปัจจุบันชาวบ้านก็ไม่สามารถใช้ประโยชน์จากแม่น้ำกวังได้ รวมทั้งน้ำใต้ดินที่นำมาใช้เป็นน้ำดิบผลิตน้ำประปาหมู่บ้านก็ไม่สามารถนำมาใช้เพื่อการบริโภคได้

การที่น้ำในแม่น้ำกวังมีคุณภาพลดต่ำลงและมีแนวโน้มที่จะมีปัญหารุนแรงขึ้น อันเป็นผลมาจากการเพิ่มขึ้นของประชากร การขยายตัวของชุมชน และที่สำคัญการพัฒนาอุตสาหกรรมในเขตการนิคมอุตสาหกรรมจังหวัดลำพูน ที่ขาดมาตรการควบคุมอย่างมีประสิทธิภาพ จะก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนที่ดั่งบ้านเรือนอยู่ สองชายฝั่งอย่างมาก จำเป็นต้องมีการแก้ไขโดยเร่งด่วนจากภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง ด้วยการอาศัยการมีส่วนร่วมรับผิดชอบกับปัญหาที่เกิดขึ้น โดยให้ชุมชน หรือประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมรับรู้และวางแผนการแก้ไขปัญหาด้วย ซึ่งที่ผ่านมาจากทัศนะของผู้แทนประชาชนและผู้บริหารภาครัฐและเอกชน ที่ได้แสดงไว้ในโครงการศึกษาเพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการ และจัดลำดับความสำคัญการลงทุนเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม จังหวัดลำพูน พบว่าในการแก้ไขหรือการรักษาสิ่งแวดล้อมนั้น ประชาชนส่วนหนึ่งที่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ยังไม่มีความเข้าใจในปัญหาอย่างแท้จริง ดังนั้นควรเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการรับรู้และตัดสินใจก่อนที่จะดำเนินการ ซึ่งจะเป็นวิธีการป้องกันการเกิดเหตุการณ์ความไม่พอใจของประชาชนได้ เช่น การประท้วง และการทำลายสาธารณสมบัติ (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2538) ดังนั้น การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมใดก็ตาม ถ้าประชาชนที่เป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงไม่ได้มีส่วนร่วมในการรับรู้และมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างแท้จริง การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้นก็ไม่สามารถจะดำเนินการให้เกิดความสำเร็จได้

จากที่มาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจและอยากทราบว่า ประชาชนมีการรับรู้และเข้าใจในสภาพปัญหาน้ำเสียอย่างไรบ้าง ประชาชนสามารถแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเองหรือไม่และต้องการความช่วยเหลืออะไร หน่วยงานที่มีส่วนรับผิดชอบได้มีการดำเนินการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ที่ได้รับความเดือดร้อน จากปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนบ้างหรือไม่ การศึกษาในครั้งนี้จะทำให้ทราบว่า ประชาชนในพื้นที่ที่มีความรู้และความเข้าใจในสภาพปัญหา มากน้อยเพียงใด ความรู้ที่ได้จากการศึกษาจะสามารถเสริมสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องให้กับประชาชน และให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นภายในชุมชนได้ อีกทั้งยังเป็นแนวทางให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหาได้รับทราบ และเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างถูกต้องและเหมาะสมต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการรับรู้ปัญหาน้ำเสียของประชาชน ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ริมฝั่งแม่น้ำกวังในเขตเทศบาลเมืองลำพูน

2. เพื่อศึกษาความต้องการความช่วยเหลือในการแก้ไขปัญหาน้ำเสีย ของประชาชนริมฝั่งแม่น้ำกวังในเขตเทศบาลเมืองลำพูน

3. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบลักษณะส่วนบุคคลกับความรู้เกี่ยวกับปัญหาน้ำเสีย และความต้องการความช่วยเหลือของประชาชน

1.3 สมมติฐานการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าได้ตั้งสมมติฐานไว้ดังนี้

1. ประชาชนที่มีลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ ระดับการศึกษา อาชีพ ระยะเวลาที่อยู่อาศัย และการเข้าร่วมกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน มีความรู้เกี่ยวกับปัญหาน้ำเสียแตกต่างกัน

2. ประชาชนที่มีลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ ระดับการศึกษา อาชีพ ระยะเวลาที่อยู่อาศัย และการเข้าร่วมกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน มีความต้องการความช่วยเหลือด้านสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ แตกต่างกันไป

1.4 ขอบเขตการศึกษา

การศึกษาค้นคว้านี้เป็นการศึกษาเชิงสำรวจ ศึกษาถึงการรับรู้ปัญหาน้ำเสียของประชาชน และความต้องการความช่วยเหลือของประชาชน ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ริมฝั่งแม่น้ำกวังในเขตเทศบาลเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน โดยมีขอบเขตการศึกษาดังต่อไปนี้

1.4.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษานี้ทำการศึกษาในเขตพื้นที่เทศบาลลำพูน โดยทำการศึกษาเฉพาะชุมชน 5 ชุมชน คือ ชุมชนช่างฆ้อง ชุมชนบ้านท่า - ท่านาง ชุมชนท่าขาม - บ้านฮ่อม ชุมชนบ้านหลวง ชุมชนประตูสี่ ชุมชนดังกล่าวมีพื้นที่อยู่ใกล้กับริมฝั่งแม่น้ำกวัง เป็นผู้ที่มีความผูกพันใกล้ชิดกับแม่น้ำ และเป็นผู้ที่ได้ใช้ประโยชน์จากแม่น้ำโดยตรงทั้งด้านการเกษตรและการอุปโภคบริโภค

1.4.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ประกอบด้วยเนื้อหาในการศึกษา ดังต่อไปนี้

1) ลักษณะส่วนบุคคล ที่เป็นตัวแปรอิสระที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ อาชีพ ระดับการศึกษา ระยะเวลาที่อยู่อาศัย การเข้าร่วมกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม

2) การรับรู้ปัญหาน้ำเสียของประชาชน การศึกษานี้ กำหนดการศึกษาในด้านต่าง ๆ ดังนี้

- 2.1) การได้รับข่าวสารเกี่ยวกับปัญหาน้ำเสีย ได้แก่ แหล่งที่มาของข่าวสาร และความถี่ในการได้รับข่าวสาร
- 2.2) ประสิทธิภาพการใช้ประโยชน์จากแม่น้ำกวงในการดำรงชีวิตประจำวันของชุมชนด้านต่าง ๆ ทั้งในอดีตและในปัจจุบัน
- 2.3) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสาเหตุการเกิดปัญหาน้ำเสีย แหล่งที่มาของปัญหาน้ำเสีย การป้องกันและการรักษาคุณภาพน้ำ

3) ความต้องการความช่วยเหลือของประชาชนต่อปัญหาน้ำเสีย ศึกษาในด้านต่าง ๆ ดังนี้

- 3.1) ลักษณะของความช่วยเหลือ ได้แก่ ด้านวิชาการ งบประมาณค่าชุดตรวจสอบสถิติทางด้านสุขภาพอนามัย การปรับปรุงทางด้านกายภาพ และด้านการรักษาคุณภาพน้ำ
- 3.2) แหล่งที่มาของความช่วยเหลือ ได้แก่ หน่วยงานของรัฐ หน่วยงานเอกชน สถานประกอบการที่เป็นผู้ก่อมลพิษ และจากหลายหน่วยงานร่วมกัน

1.5 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

การรับรู้ หมายถึง ความเข้าใจของประชาชนที่มีต่อปัญหาน้ำเสียภายในชุมชน ได้แก่ การรับรู้ข้อมูลข่าวสารปัญหาเกี่ยวกับน้ำเสีย ความถี่ในการรับข่าวสาร การใช้ประโยชน์จากแม่น้ำ และการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตประจำวันทั้งในอดีตและปัจจุบัน

ปัญหาน้ำเสีย หมายถึง ปัญหาคุณภาพน้ำในแม่น้ำกวงที่ลดต่ำลง จนส่งผลกระทบต่อประชาชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ริมฝั่งแม่น้ำกวง ในเขตเทศบาลเมืองลำพูน

ความต้องการความช่วยเหลือ หมายถึง ความปรารถนาของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองลำพูน ที่ต้องการความช่วยเหลือในการให้ความรู้ด้านวิชาการ งบประมาณค่าชุดตรวจสอบน้ำเสียของแม่น้ำกวง สถิติทางด้านสุขภาพอนามัยจากโรคติดต่อทางน้ำ การปรับปรุงทางด้านกายภาพทั้งในแม่น้ำและริมฝั่งแม่น้ำกวง และการรักษาคุณภาพน้ำในการปรับปรุงคุณภาพน้ำ โดยมีความต้องการความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐ หน่วยงานเอกชน สถานประกอบการที่เป็นผู้ก่อมลพิษ และจากหลายหน่วยงานร่วมกัน

การได้รับข่าวสาร หมายถึง ระดับความถี่ของการได้รับข่าวสารเกี่ยวกับปัญหาน้ำเสียใน
แม่น้ำกวงของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองลำพูนในรอบ 1 เดือน จากแหล่งข่าวสาร ได้แก่ วิทยุ
โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ หอกระจายข่าว และจากสื่อสารระหว่างบุคคล ได้แก่ เจ้าหน้าที่ของรัฐ
ผู้นำชุมชน และเพื่อนบ้าน

การใช้ประโยชน์จากแม่น้ำ หมายถึง ประเภทของกิจกรรมในการนำน้ำจากแม่น้ำกวงมาใช้
ในการอุปโภคบริโภค เกษตรกรรม เลี้ยงสัตว์ การนันทนาการ และการอุตสาหกรรมทั้งในอดีตและปัจจุบัน

ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาน้ำเสีย หมายถึง ระดับความรู้ความเข้าใจของประชาชน
ในเขตเทศบาลเมืองลำพูนต่อปัญหา และการแก้ไขน้ำเสียในแม่น้ำกวง

การเข้าร่วมกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง การเคยเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวกับ
สิ่งแวดล้อม หรือการเป็นสมาชิกองค์กรที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนร่วมในด้านสิ่งแวดล้อม ของประชาชน
ในเขตเทศบาลเมืองลำพูน

ระยะเวลาที่อยู่อาศัย หมายถึง จำนวนปีในการตั้งถิ่นอยู่ในชุมชนริมฝั่งแม่น้ำกวง ในเขต
เทศบาลเมืองลำพูนของประชาชน ตั้งแต่ปีแรกที่เข้ามาตั้งบ้านเรือนจนถึงปีที่ทำการศึกษา